

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking
 Härad: Uppvidinge, m. f. Adress: Furakra, = Kråksmåla.
 Socken: Älgshult, m. f. Berättat av: Lantbr.: Isak Jansson.
 Uppteckningsår: 1941. Född år 1822, i Älgshults socken.

Uppteckningen Ufgör förkättring
 om gammal odal, vådd, skörd och
 Tröskning m. m.

Vol: 2.

Sidor: 27 — 32.

Härfitt 6. Blad teckningar.

s-27-32

äkerbruk o. redskap
 Bortforsling av sten.
 Jättar m. m.

29.)

ACC. N.R. M. 7620 : 1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Näst Svedjelandssodling, som hos
vara det äldsta, så kanna de små
"Heduaåkrarna" vilka och kalla-
des "Hachåkrar" efter fädernas
utsagor. Obs! Man kan i våra or-
ter inne i djupa skogen träffa
på små åkrar vars areal är från
1 till högst 3 "Kappland." De ligger
icke nära mofida byar, men en gång
för väldig långt tillräcka märke
det bätt människan i närheten.
Någon stor sten är ej borttagen från
dessa små åkerlappar; de stenar,
som äro opptagna ur jorden äro
ej större än en medelstark per-
son gott kan bära dem ett litet
stycke framför sig. Det märkna
är att dessa stenar äro väl opplag.

30.)

ACC. NR. M. 7620:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

da i ett eller 2. små runda pyrdli-
ga rösen mitt i åkern. Undersöker man
dessa rösen så finnes ofta en jord-
fast sten inuti röset. "Hednatä-
ker" från min hembygd Kroksbo
i Högbo socken se teckning n:o 9
M! Dessa små åkrar tros vara oppod-
lade med "präackor" någon gång
i hednatiden hos oss. Man säges fort-
lat gödse från gödselbacken till
dessa åkrar i förut bemälda
"Kläujsborgar." Så den som såd-
des där var havre och normylla-
des anfringen med "Fällekratta" eller
urtidens s. k. "Knaggaharu." Se tek-
ning n:o 9. M! Motif från Sjupadab,
Bräksmåla socken. Jag har blott sett
en sådan besynnerlig barv. Den var

31.)

ACC. NR. M. 7620:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hos F.d. Soldaten Frejdå hemälda
Sjupadal. Den gamle soldaten och
hans vuxne son Carl myllade ner
havre i en odlad morse, som ej
uppror häst när den måste bättre
förläggas. Obs! Harven, i sin enkel-
het, bestod av 4 ituklyvda gran-
stockar, men kvistarna vara kvar-
sittande på de klumma stockar-
nas undre sida vid just 10. tum långa.
Den vara "klavarna" (se klumma
stockarna) hoppkapplade med vid-
jor. Och så var det ett "harvesdrag"
av trä och vidjor, därmed dant
droga harven! Fäderna talade om
"knaggahare", men det må jag
säga var ett under att jag råka-
de få se en sådan harv för 6 år

32.)

ACC. N:R. M. 7620:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sedan, då denna karvhyss traddes
hava 1000-åriga anor enligt fäder-
nas uttåg. Obs! Att jag mycket va-
ga besåg karven säger sig självt,
den var ej gammal; men dess ursprung
var 1000-årigt (Mistförstå mig intet!)
Sic teckning n: 9. N! Obs! Obs! Men
jag hörde mormor även säga att
dessa små åkrar vora odlade
av "jättar" (ett väldigt stort folk
som någon gång bott här.) Jätten
odlade åkeru med "präcka" och
hans hustru var så stark att
hon tog helt hästlång gädd i
sitt pärklade åt gången och bar
det till åkeru; men den historien
kan jag intet tro på fast fäderna
talte mycket om de "starka" jättar-

33)

ACC. N:R. M. 7620 : 5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

na, som "Iskan efter hand säges
hava slagit ihjäl." Vore därmed huru
som helst, så kan man dock
vara förvissad om att dessa
små åkrar hava hög ålder.
Obs! Man kan ju tycka att det i
våra orters spensiga jordmån
skulle varit omöjligt att odla
åker med så primitiva redskap
som t.ex. "Träkacka." Ja, men ar-
betet blev också där efter. Obs!
Jag hörde min fader berätta, att
hans förste svärfader Per Nilsson
hade hört av sin fader Lantbr:
och riksdagsmannen Nils Bengt-
son i Krokshult, Råghults socken,
att i medlet av 1700-talet så ägde
alla åtta Krokshults bönder klack

ett järnspekt tillhopa och hette det
ta spekt "Länsman" och gagnades
i tur och ordning av de olika böu-
derna och förvarades så det icke
gagnades hos Riksdagsmannen.
Obs! Järn säges varit ant efter i myc-
ket gammal tid och därtill myc-
ket dyrt; "Järnet var i första hand
till för Klauk: Kronan att där-
av smida vapnen till Landets
försvar." När man "bröt opp äket"
den tiden så hade man järn-
skadda Ekstörar för det mesta.
Obs! En sådan järnshaning till be-
mälda Ekstör fanns ä min fa-
ders gård, men stören var borta;
men det är lätt fänka sig huru
den varit. Alltså se teckning N: 10. O!

36.)

ACC. N.R. M. 7620 : 8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

med nutida verktyg och spräng-
ämnen, så går det att bepröva å-
kern från s. k. "Hällstenar" (Jord-
fasta stenar). — En sak, som bör
påpekas i den gammaltida åkern
är att fäderna odlade helst
sina åkrar på sörsidan. Varpör?
Särpör att säden magnade först
på Sörsidan enär den där ha-
de mera av sol. Detta var för-
delaktigt, ty man undgick i
mycket klostfrösten. När min
fader och farbror Nils vora unga dräng-
ar då fanns det Järuspett. Här var
den sade: "En dräng som mot ville
vara, han skapade sig spett, rya,
hacka, spade dic och slaga, så
att han var flydd i sitt arbete."

37)

ACC. NR. M. 7620 : 9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Detta bevisar att så långt fram
i tiden, som t.ex. 1825. var järnvarer
mera åtkomliga och något så när
i normala priser då bondbräng
ar kunde köpa sig behövliga ar-
betsverktyger. Också den tiden bröts
mycket åker. (Vadladesåker) Såväl
rika bondbrövar, som fattigas söner
odlade åker, det ansågs den tiden
löna sig bra. Man fick, som ar-
betslön vissa år behålla, betä och
och skörda på den jord man od-
lat. Min fader och min farbror Nils
ansåga att dam hemma i sin
födelseby Björkebo bröta åt sin
far mycket åker som dam junga dis-
ponera i 6 år; så "Vi sålde så 8 jor-
pänar dukligt; 8 lade ihop att hufvud

så lite drängapengar." "Vi bröta åker
fyll kl: 11 på hästakvällarna sade
farbror. Obs! På jordfasta stens el-
dade dom med gran stockved an
sörgran, och när stenen var näs-
tan rädglagd, så flyttade vi
elden hastigt till en kumman "Häll-
sten" och slog fort ett ämbars kack
vatten på den heta stenen. "Så skrall-
de te, som ett kananskatte's stenen
retnade i flera bitar, så vi vojapp
han med en gravväs's brötkväll's
spett, sade far." Obs! Stora stycken pla-
gas 'sänder med "Storlaggan. - Jag
har, som 12-åring, fått vara mörkfar
bejälptig vid Nyadling av åker i
den så kallade Smedjehängen; och
jag minnes huru det tillgick, så jag

39.)

ACC. N.R. M. 7620 :11

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kan göra teckningar å nyadlingå
åker. Obs! En nyadlad åker kallas på
vårt ortspråk "Nybrsk". Obs! Gam-
maltida odling av åker, se teck-
ning N° 10. 1^a. Fadren bryter med
spekter lass den ena torvan efter
den andra jämte smärre stenar.
Sonen står i "Skören" och vänder
med sin hacka varje torv med
jordsidan upp och så kastar han
de lösa stenarna ut "Skören" på
den brukna åkern. Det var både
ett tungt och drygt arbete, men
ett arbete, som giver bröd åt pläk-
ke efter släkte så länge åkern
plöjes och besås. Heder både först
och sist åt de gamle gubbarna.
Som behände inket "Sparka Ball" för

40.)

ACC. N:R. M. 7620:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att få motion. Sam "åta sitt bröd i sin
anletes svetth;" men gav tillika bröd
åt oss av i dag. När vi se beckning
en, så se vi huru dam eldar på
en "hällsten" för att på bemälda
sätt få "vattna sänder hanna. Vil-
ken flit och ambanke; det är värt
att minnas och vara tacksam-
ma för. När åkeru vart odlad, så
skulle den befrias från de oppbrut-
na stenarna. I mitt minne så gä-
rades hos oss arar, som antingen
med "släppugga" eller stenvagn "dra-
go bort stencen; men i fädernas
tid var det mest att följa bort ste-
nen med "Pullejärn" ett dan med
2. rullar inunder, som gingo på b.
länga, barkade, granshavar, ofta

47.)

ACC. N:R. M. 7620:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lades av stenarna s.k. "Stenmur".
Det talades om "helmur" och "hal-
mur". Helmuren var $2\frac{1}{2}$ aln tjock
och lika hög. Halvmuren var unge-
fär hälften av helmurens stor-
lek i alla delar, men på halv-
muren hägnades en medel-
hög gärdsgård. Stenarna ut-
gjorde varaktiga stängsel. Om
men att av de bortförade
stenarna lägga ner ingick
ej i odlaren "ackord", ty han
fick lägga stenarna i ett stä-
se där ej annorlunda var
bestämt. Alltså hade den
visst betalt för på "Fam" för
läggning av stenmurar. Sam-
pojke säg jag huru man med

42.)

ACC. N.R. M. 7620:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Rullbjörn" forslade bort stenar.
Se teckning n° 11! Obs! Vitar och ku-
ru män av akersteneu lade sten-
mur. Det tillgick så; först måste
mattjorden bortschäckas, så det
blev stadig grund för muren.
Sen å murens sidor lades de gra-
va stenarna och "Skolades" med
småre stenar, men inuti mu-
ren lades de mindre stenarna.
Obs! Var grunden fast och mu-
ren lades omsorgsfullt, så blev
det stängsel, som krattsade
århundraden. — Förklaring ö-
ver teckning n° 11. ("1. är den på-
började stenvuren." "2.-2. är stenar-
na varpå "Rullbjörnen" spjutes."
"3.-3. På Rullbjörnen med påladd

43.)

ACC. N.R. M. 7620:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sten." "4-4. Är de arbetande karlar-
na." "5-5. Är Nybruket därifrån He-
men forslas. — Obs! Men jag
får inte förstå, att man på för-
vintren då det var fruset och li-
ket snå fallit, med oxar som
dragare, forslade bort grav sten
på "slåpsugga" (en kort, grav dräg)
sådan, som synes i teckning
n:o 12. 2. Teckning n:o 12. Visar oss en
äldrig, grav, "träaxlavagn" avsedd
för transport av grav sten. Ma-
skinet är från mitt hembygd Kroks-
hult för 50 år sedan. För 2. år sen
fann jag en sådan Bakuvagn, men
framvagnen saknades, men jag
sände den del jag ägde till Hl. skt.
Manne Hofren, Helmar folkminnes-

44.)

ACC. N.R. M. 7620:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

förening, där var den tacksamt möt-
tagen; på Kalmar-slott är gott ut-
rymme. — Förklaring över teckning
nr 12. B. "1. är sträktapunkten varmed sträk-
ten fästes i Ökfisken." "2. är sträkten."
"3-3. är framhjulen." "4. är främre
vagnbanken." "5. är en kort, grav järn-
kedja, som är fäst i stembären 10-10.
"6. är ett prickat område, som före-
ställer en stor sten på stembären."
"7-7. är vagnens Bakhjul." "8. En grav
järnkedja, vriden om bakre vagnban-
ken och har man med kedjan lyft
opp stembären, som sänkes till mar-
ken då man lastar stenen. Öv.
Bakre banken var rund och genom
den vora i figsack 4-kantiga hälsor
spetten rättes, då man lyfte stembären.

45)

ACC. N.R. M. 7620:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När bären var upplyft till behörig höjd, så lade den grava kedjan tyf-
lat bären på så sätt att hon vent
flera varar om den bakre vagns
banken. Så stack man spetten i ge-
nom de i banken varande hålen, så
spettens ändar komma att vila
på bären. Se nota teckning N:o 14. B.
Så är det lätt att förstå! — När
man bröt upp större stenar i myd-
ling så gick man till väga på
följande sätt. Först schaktade spor-
den bort runt om stenen. Sedan ha-
de man en 10-12. alnars lång, spyr
gravespång, som benämndes för
"våg". I rotändan var den något
plattuggen och en hästka fastspi-
kade, så ej vågen måtte slunga.

46.)

ACC. N:R. M. 7620: 18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Under vägen lades våra rotändar
en kort stack, som benämndes
"Bröttpall." Se teckning N: 13. G! 1. 1.
Förklaring över teckning N: 13. G! 1.
är den stora stenen, som skall
lyftas upp. "2. är Bröttpallen." "3. är
vägen." "4. - 4. är manskapet." —

Härmed har jag utförligt upp-
tecknat anordningen åker i gam-
mal tid i våra orter, och belyst
de olika arbetsmanererna med
många teckningar för att vi
bättre skall förstå varandra
vid undersökningee. —

Y närmast följande skall jag
uppgiva några gamla namn på
åkrar med avseende på åkrar-
nas lägen i förhållanden till

varandra. Var det en mindre åker,
som var inhägnad i en hefesmark, på
hefer åkern "Högelycka." Åker om-
kring en mindre lägenhet, som är
inhägnad hefer "Stäppa." Ligger åker
fritt i ett slättergärde så hefer åkern
"Högsåker." Men här det en mindre
åker som ligger inhägnad i
en slätteräng, så hefer den "Högs-
lycka." Ligger en åker i en bördig
slätter, som gränsas in till präd-
gården, så hefer slätten "Pol" och
åkern hefer "Polåker." Ligger åkern
nära intill fähuset, så hefer den
"Fähusåker." En åker, som grän-
sas här in till mansgårdsbygg-
naden, så det är t.ex. blott "Staket-
mellan" hefer "Höve åkern." Här en

48.)

ACC. N.R. M. 7620 : 20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

krakat, så kan man hos oss vara
förvissad om att den heter "Kra-
ken." Slingrar en åker, så den på-
minner om t.ex. en armslingring,
så heter den "Mockåkeren," o.s.v.
De kanter, som närmast grän-
sar in till åkern heter "Åkeren."
Om Åkeren som ligger intill 2 åk-
rar, som äro helt nära varand-
ra, så blott reusen skiljer dem
å, så heter den reusen "Kraslamp."
På gamla åkrar kan man skund-
om på se att reusarna äro väl-
digt håga vid åkerens ändar. Detta
beror på att jord under årens
lopp hopat sig vid ändarna då
man lättat ut årdret och väntat
arna åter. Hädan hägrer heter hos

49)

ACC. N:R. M. 7620:21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ass "Åkerbrink." Obs! "Åkerbrink och
oxastamp," se teckning N: 13. T. 26! -

Gunnar jag opprösknar om sådd
i allmänhet från gammal tid, så
bör jag något skriva om gammal
maskodling. I gammal tid odla-
des mycket liket massas i våra
örter. Obs! Detta berodde i stort del-
på att man sakna behärlig
material för att ordentligt kun-
na gräva "Uppall." s. o. s. Kanat för
att kunna försläggas det sålka
kärret eller skogsmassen. Tänk
vilken jälp här vidlag. då syna-
milien kom i bruk hos oss om-
kring tiden 1885. Särfill tiden-
liga "kranar och jättar" efter han?

50.)

ACC. N:R. M. 7620:22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

så att man kunde utan förestora
arbeten lyfta opp stenar ur den
oftast rätt djupa avloppskana-
len. De gamle Bränderna gräv-
de runt stenarna och resande
de sam så: "Vad du då får inte
out i ryggen; då på väl sina rej
omkring stenarna." Obs! Mag "snodde
vatten rej kring stenarna;" men
det tog längre tid. Tex. Vid värflä-
den. Så stod ädlingen under vat-
ten. Var det rätt hösttråg, så blev
den giv chvis förskädd; gällde
det att så värsäde Tex. havre;
ja, så blev den sådd förrent, så
höstprossen förskörde den innan
den hant bliua magen. Tänkom
oss vilket arbete gammaltida

87.)

ACC. N:R. M. 7620 : 23.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kanalgrävare hade att utskå. Sam
kunde för att få sänder stora
stenar elda på dam likasam
man gjorde vid odling av åker.
Men Wattenberg då, dom måste va-
ra kvat fick hinder för vattnet.
Nu frågar Höglårde? Kunde dom
inte spränga med Krut ty det fanns
ju att få köpa gräv s.k. "Kassan-
krut" och dom kunde även borra
i sten för t. ex. 125. är tillbaka. Om
dom så resonerar, så är det full
sanning. men kan ihåg att "Fru-
biträde" fanns ej. = (Tjänstträd.) Om
man borrade och skulle lad-
da ett Kruttkast, så måste man
tända det med en i "svavel dop-
pad Linneträd, och träden mäs-

52.)

ACC. N:R. M. 7620:24

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

te ledas genom en "Hallanstjälk" i vil-
ken man avlägsnat möggen; ty kru-
ket måste proppas med krossat
tegel. Det låter nästan, som lägn,
men det är och förblir sanning,
det var endast i synnerlig och frä-
ande fall man kunde spränga
sten. Först vid tiden 1870.-1875. (Så
storindustrien slog igenom) fingo
vi i handel "Dynamit" och skubin-
trädd och färdhattar. Sen blev det
fart i sprängningsarbetena.
Eller huru lyfte man upp stenar,
som vora grava ur kanaler i
äldrig tid? Ja man hade först
en häg s.k. Block av grävt trä.
På backen var en vridbar klack,
som hette "Häna". Och sedan

58)
därtill en lång, grov granslana,
som hvilade på hänan med
rotändan. I slana's rotända
var en grov kedja fastgjord var-
med man snärjde stenen, som
skulle lyftas upp. Se teckning
n° 14. Men var kanalen djup, så
när man tryckt slana's mot-
satta ända i marken, så häng-
den stora stenen i luften i sin
kedja. Så måste man då stac-
kar lägga en brädda under stenen,
så han hade att vila på me-
dan man "körtade upp kedjan",
så man kunde lyfta stenen
högre o. s. v. Tänk vilken stor
förbättring då med en tid-
enlig stenkran med sin sväng-

54)

ACC. N:R. M. 7620:26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

arm och sitt beupparti där 2. perso-
ner kunna lyfta väldiga tung-
der. Vi försöka att maskadling i
större skala kunde intet för-
siggå i våra orters sterriga
jord i åldrig tid, men primi-
tiva försök gjordes, men resul-
taten blewa dåliga ända till
Dynamiten kom i bruk; ty använ-
d på ett rätt sätt är den mänsk-
ligheten till stort gagn. Det är
med Dynamiten som fäderna
sade om elden, "Om gå frång, men
fruktansvärd Hellske". Också vad
som här skrives om kanalgräv-
ning särskiljes helt från gammal-
tida, grävda segelleder t.ex. Göta
kanal, Trollhätte kanal m. p. -

ACC. N:R

M 7620:27

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Carl Viking.

Härad:

Uppvidinge. m. f.

Adress:

Furåkra, "Kräksmåla".

Söcken:

Höghult, m. f.

Berättat av:

Lantbr. Isak Jansson

Uppteckningsår:

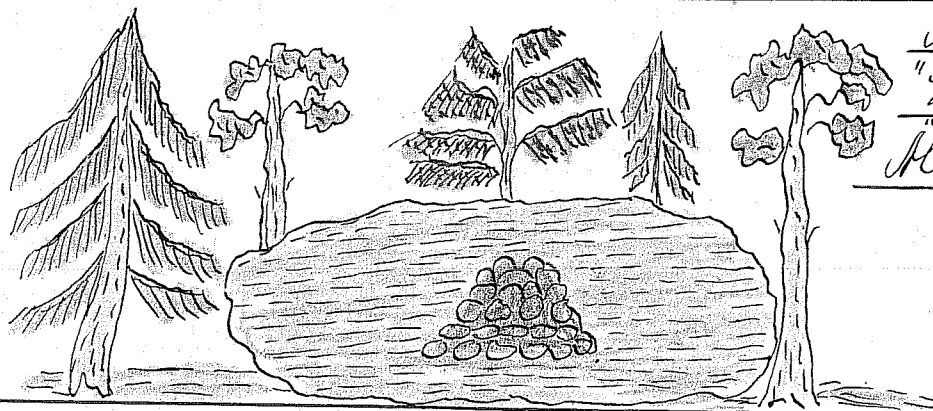
1947.

Född år

1822.

i

Höghults socken.

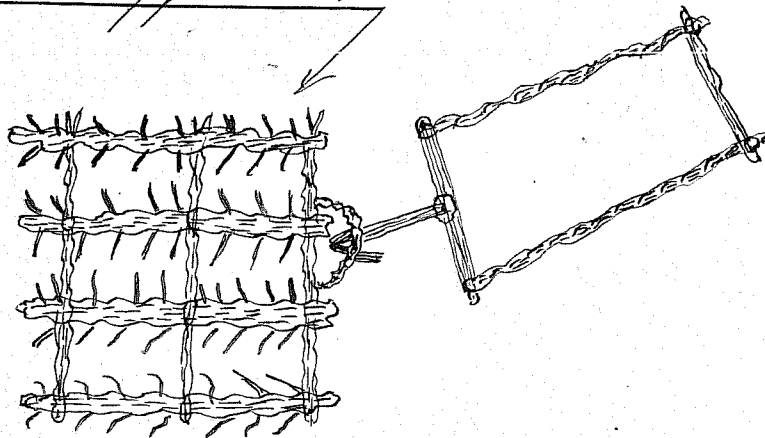
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N:o 9. Mo.

"Hönaäker"

Höghults socken.

N:o 9. M. Ullida "Knaggaharo."

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

No 7620 : 28.

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Carl Viking

Härad:

Elfsvidinge, m. f.

Adress:

Furåkra, Bråksmåla.

Socken:

Höghult, m. f.

Berättat av:

Lentor: Erik Jansson.

Uppteckningsår:

1941.

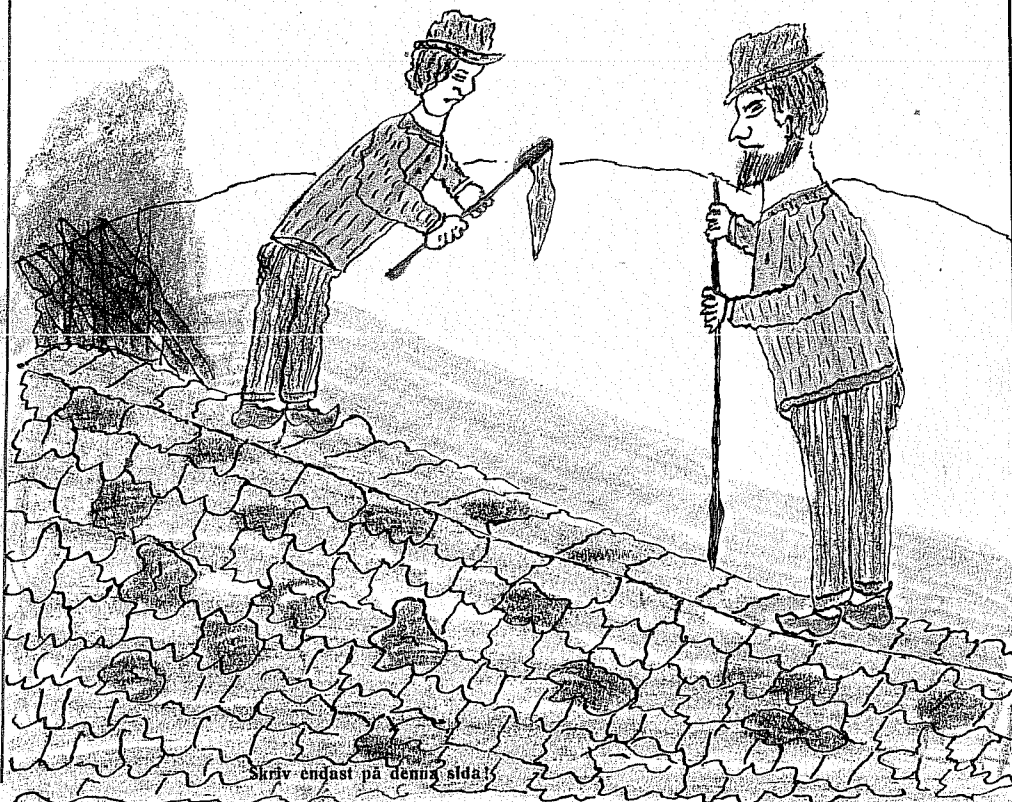
Född år

1892, i

Höghults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nº 10. F. Visar gammalpida odling av
åker. Minnesteckning från Höghult.
Läs i uppteck: sid: 37.

Skriv endast på denna sida!

Nº 10. G. Gammalpida "spett" var med
man jordom besöt åker.

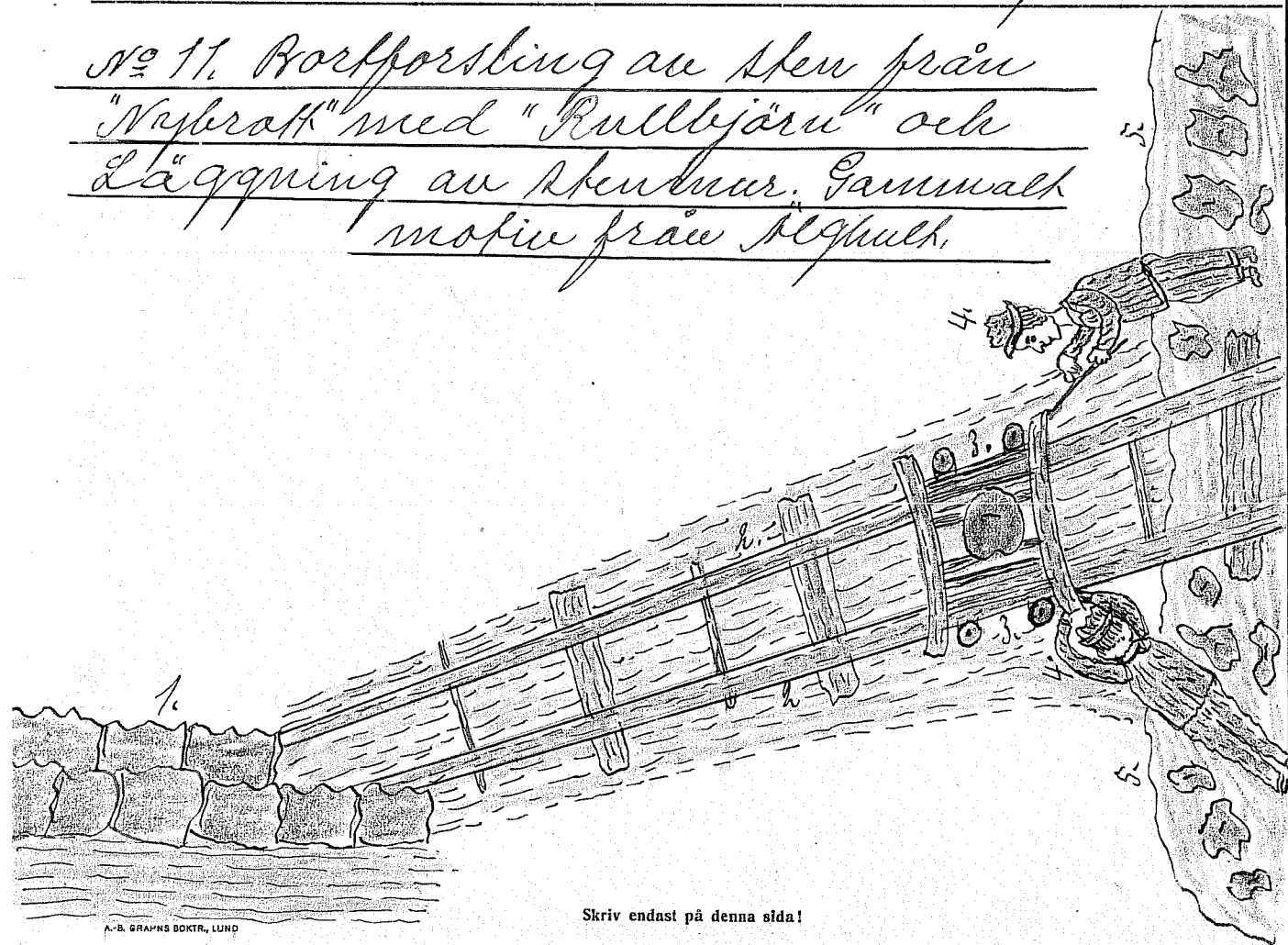
ACC. N:R.

M. 7620:29.

Landskap: Småland Upptecknat av: Evel Viking
 Härad: Uppsvidinge, a. f. Adress: Furåkra, Kråksmåla
 Socken: Älgshult Berättat av: Lantbr. Erik Jansson
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1827 i Älgshults socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nº 11. Bortforsling av sten från
"Nybratt" med "Rullbjörn" och
Läggning av stenvar. Gammalt
motiv från Älgshult.

ACC. N:R.

No. 7620:30.

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Earl Viking

Härad:

Uppvidinge, m. f.

Adress:

Turåkra, "Kråksmåla".

Socken:

Råghult, m. f.

Berättat av:

Lantbr: Erik Jansson.

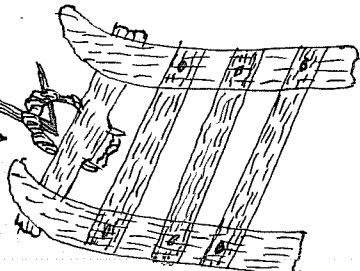
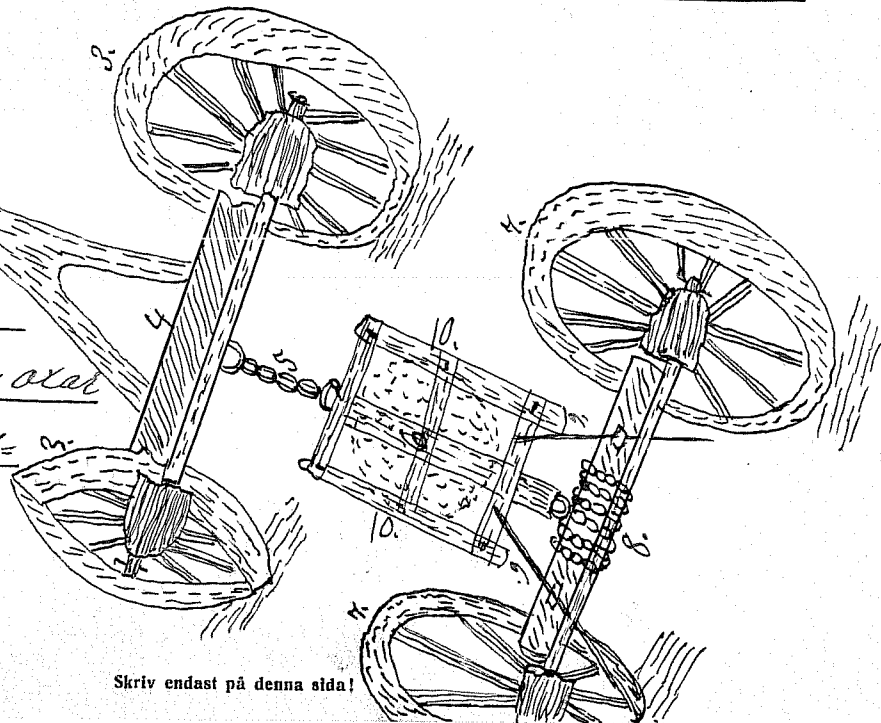
Uppteckningsår:

1941.

Född år

1829, i

Råghults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVN^o 12. 2. "Härrugga."N° 12. R. Gammal"Träaxlarna för oxar
avsedd för trans-
port av grov sten."

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

M 7620 : 31.

Landskap:

Småland.

Uppptecknat av:

Carl Viking

Härad:

Eppsvidinge, m. f.

Adress:

Furåkra, Kräkmar.

Socken:

Moghult, m. f.

Berättat av:

Lantbr: Erik Jansson.

Upppteckningsår:

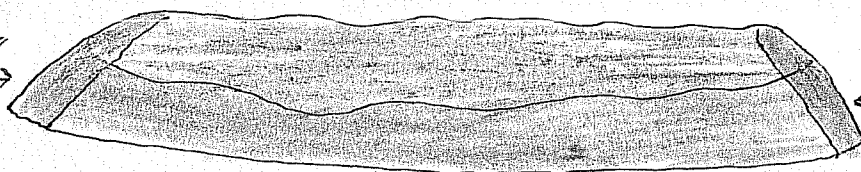
1941.

Född år

1822, i Moghults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVN^o 13. I. Gammal rätt att boga opp "Kälska."N° 13. J. Iker med "Ikerbrinkar."

"Ikerbrink."

"Ikerbrink."

N° 13. K. Ikerar med

↑ "Oxastamp."

ACC. N:R.

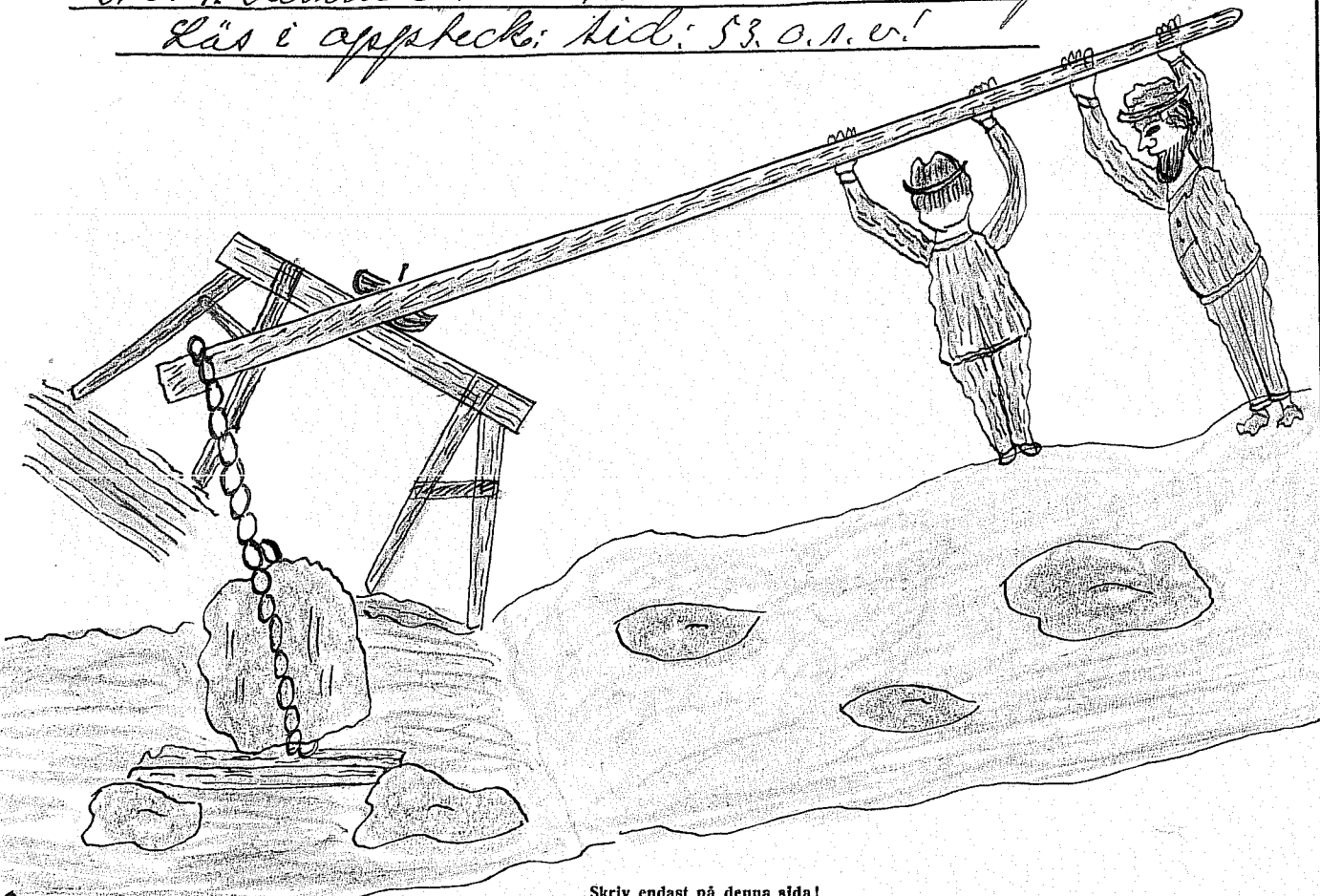
M. 7620:32.

Landskap: Småland, Upptecknat av: Carl Viking,
 Härad: Elfsvidinge, m. f., Adress: Turåkra, "Kråksmåla",
 Socken: Älgshult, m. f., Berättat av: Lantbr: Isak Jönsson,
 Uppteckningsår: 1941, Född år 1822 i Älgshults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N: 14. Gammalida "stenbäck" med "båg."

Läs i uppteck: tid: 53. o. n. v.!

Skriv endast på denna sida!